

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 7

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2014

*Summary***Anatolii Tkachenko. Magdeburg Law in the Lands of Ukraine: Legal Worldview Bases.**

In the article author researches the process of origin and source of Magdeburg law as well as the special features of its dissemination over the territory of Ukraine; analyses the historiography of the issue; considers the legal relationships regulated by the norms of Magdeburg law in the spheres of public relations, governance, legal proceedings, company law and commerce etc.

Keywords: *Magdeburg law, locator's charter, bodies of self-government, municipal council, the "lava" box (bench), council, vogt, burgomaster, senior non-commissioned officer of municipal council, legal procedure and proceeding under Magdeburg law.*

УДК 130.121

Олег ТУЛЯКОВ**ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ І ФУНКЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ "ГРОМАДІВСЬКОЇ" САМОСВІДОМОСТІ**

У статті стверджується значення громади як ефективного та перспективного суспільного утворення української нації. З метою теоретичного визначення моделі сталого розвитку сучасної України представлений новий термін "українська "громадівська" самосвідомість". На ідейній основі традиційного для українського світогляду конкретного православного ідеалізму надається логічне визначення цього терміну шляхом обґрунтування суттєвих ознак. Визначаються функції української "громадівської" самосвідомості.

Ключові слова: *громада, українська "громадівська" самосвідомість, духовний лідер, суттєві ознаки, функція.*

Постановка проблеми. Останні події суспільно-політичного життя України свідчать про нагальну необхідність реального забезпечення сталого розвитку нашої держави. Як відомо, ідеї про сталий розвиток визнані світовою спільнотою як нова ідеологія ХХІ століття. Зміст терміну "сталий розвиток" формулюється як організація такої життєдіяльності суспільства, котра при задоволенні потреб його членів не ставить під загрозу задоволення потреб майбутніх поколінь [8].

Геополітична сталість (котра, зокрема, передбачає унеможливлення військових конфліктів на українській території) забезпечується впровадженням принципово іншої державної геополітичної стратегії. Вона має базуватися на тому, що історична місія України на поточному історичному етапі – бути не буферною зоною і не зоною бойових дій, а містом, який пов'язує Європу та Азію на базі спільної моделі сталого розвитку. Українське суспільство заслужило спокою та благополуччя

подвигами своїх героїв, котрі виборювали це право на ниві будівництва та протистояння.

Що потрібно зробити, аби стати таким містом, тобто територією культурного, економічного та суспільно-політичного розвитку, територією налагодження ефективних комунікативних зв'язків між різними народами? Для цього потрібно бути самодостатньою спільнотою зі своїм власним шляхом розвитку. Визначення цього шляху починається з визначення його філософського сенсу. Нами він вбачається в ідеї української громади і сформованої на її основні "громадівської" самосвідомості.

Аналіз актуальних досліджень. Терміном "громада" позначалося різне. А саме – сукупність людей, громадсько-політичний збірник, що видавався під керівництвом М. Драгоманова, національно-культурні товариства, сільська община, політична партія [6].

Розуміння громади як інтегруючої та ідентифікуючої суспільної цінності виникає у дослідженнях кінця XIX – початку XX століття. У роботах В. Антоновича, М. Грушевського, М. Драгоманова, В. Липинського та інших мислителів, зокрема, доводилося, що громада була оптимальною та ефективно діючою формою збереження та розвитку національної самобутності українців, оптимальним механізмом, який об'єднував націю у єдине ціле, способом формулювання спільних задач та розробки шляхів їх вирішення. На початку XX століття дослідження феномену української громади набули рис системності, що відкрило шлях для розробки на базі ідеї про громаду законодавчих актів. Цю ідею з різним успіхом використовували громадсько-політичні об'єднання, що діяли вже за часів нової України.

Отже, громада як суспільне утворення та громадівський рух досліджені в історичному та політологічному аспектах. З огляду на вказане нами велике історичне значення громад є підстави надати терміну "громада" більш глибокого, філософського змісту.

Проблеми колективної слов'янської самосвідомості знайшли своє дослідження у роботах Д. С. Ліхачова, В. С. Мавродіна, В. В. Седова та інших. Вказується, що така самосвідомість тісно пов'язана з процесами самопізнання, самоосмислення, самоусвідомлення та самовизначення. Ці процеси у свою чергу визначають соціальну комунікацію, соціальну мобільність та соціальну трансформацію. Виникнення суспільної самосвідомості є результатом масової консолідації, розуміння необхідності збереження власної самобутності. При цьому такий процес, як правило, має місце у вирішальні історичні часи, коли найбільшого апогею досягають вияви національного патріотизму.

Західні дослідники М. Баррет, М. Беннет, І. Віла та С. Перера ототожнюють суспільну самосвідомість з суспільною ідентичністю та самоідентифікацією, чим значно підвищують статус та значення поняття, визначення якого ми намагаємося дати у цьому дослідженні. У роботах вітчизняних філософів С. Б. Кримського Г. В. Гребенькова, Н. В. Хамітова терміну суспільна самоідентифікація наданий аксіологічний зміст. Так, стверджується, що найвищою цінністю для життєдіяльності нації є її виокремлення від інших та визначення власного шляху. При цьому важливо наголосити, що суспільна самосвідомість як об'єктивна даність знаходить свій вираз у самосвідомості окремих особистостей.

Запропоноване нами визначення ідейної основи української “громадівської” самосвідомості відкриє шлях теоретичних та практичних розробок у сфері використання феномену української громади для ефективного вирішення проблем сучасного українського суспільства.

Мета статті – визначити логічний зміст терміну “українська “громадівська” самосвідомість”.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, громада розуміється як утворення на основі спільного для її членів. Зокрема – відповідної ідеї, істинність якої визнається та яка має статус певного дороговказу для спільних дій. Для українців таким спільним є завдання побудови самостійної держави, механізми якої діють ефективно. Особливості геополітичного становища, основною характерною рисою якого є знаходження на краю різних цивілізацій, зумовлює актуальність проблеми забезпечення суверенітету та територіальної цілісності. Черговий військовий конфлікт, який сьогодні має місце на Сході, є продовженням вже усталеної практики вирішення геополітичних задач інших держав.

Незадовільна робота у справі побудови ефективно діючої держави протягом останніх двох десятиліть і стала причиною останніх загрозливих для українського суверенітету політичних подій. Складно розхитати, вразити злагоджено працюючий механізм. Натомість доволі легко це зробити з таким механізмом, складові якого утворені на хитких основах. Звичайно, що ми маємо на увазі не тільки механізми державної влади. Запропонована далі “громадівська” самосвідомість є основою для побудови принципів та порядку дій органів місцевого самоврядування, політичних партій та громадських організацій.

Говорячи саме про українську громаду, перш за все варто згадати про ту роль, яку це специфічне суспільне утворення відіграло на різних етапах історії України. Відповідні історичні події переконливо свідчать, що коли ставала пряма загроза ліквідації проявів національної

самобутності, українці об'єднувалися у громади. І це надавало їм можливість таку самобутність зберегти.

Отже, громада для української нації є формою існування як самобутньої та незалежної спільноти. Оскільки у спільноти об'єднуються особи на основі спільних ідей щодо існування та розвитку, а сукупність таких ідей утворює відповідну колективну самосвідомість, то наші роздуми варто продовжувати у напрямі опрацювання терміну “українська “громадівська” самосвідомість” зі специфікою її релігійного підґрунтя.

Надання логічного визначення здійснюється шляхом представлення суттєвих ознак предмета або явища. У нашому випадку ми маємо справу зі специфічним явищем, котре означається словом “громадівське”. Це явище спочатку потрібно виокремити у царині соціально-політичних термінів.

Ми розділяємо поняття “громадівський статус” та “громадянський статус”. Громадянський статус визначається з огляду на зв'язок людини та держави у частині прав та обов'язків, а громадівський статус – це зв'язок людини з місцевими суспільними утвореннями. Громадянське суспільство як таке у вітчизняній традиції визначається як “...суспільний феномен, умови, обставини, за яких кожен громадянин претендує, має певним чином незалежний спосіб життя згідно з принципами рівності, свободи в межах ознак тих суспільно-політичних заданостей, у сприйнятті (прийнятті) і несприйнятті (неприйнятті) яких громадянин бере участь на рівних правах і задачах з іншими громадянами” [9, с. 156].

Говорячи про громадівське суспільство, ми до визначених суттєвих ознак громадянського суспільства додаємо ще одну визначальну ознаку: приналежність громадянина до місцевої спільноти та його активна діяльність при виконанні задач життєдіяльності цієї спільноти.

Тепер – про свідомість. Як відомо, вона є специфічним проявом людської духовності, котрий виражається у набутті предметно-мовної форми знання. У свою чергу усвідомлення своєї інтелектуально-духовної особистісної специфіки та місця серед інших суб'єктів життєдіяльності визначається у вітчизняній філософській традиції як самосвідомість [10].

Аналізуючи українську громаду з огляду на вказану нами її роль і специфіку, є підстави перенести риси особистісної самосвідомості на масову (суспільну, національну) самосвідомість. Таке перенесення є виправданим, оскільки специфіка самосвідомості в тому, що вона “...виражає сутність внутрішнього світу, опосередковане відношення суб'єкта до об'єктивного світу через безпосереднє відношення його до

самого себе” [10, с. 565]. Саме ці риси і визначають українську “громадівську” самосвідомість. Вияв цих рис доводиться функціями, які виконували українські громади у часи свого існування. Виділимо основні з них:

- осмислення, вираження сутності обставин, реалій, подій, словом – зовнішнього середовища, у якому опинилася громада у відповідний час та у відповідному місті;
- вираження спільних ідей, позицій, міркувань щодо життя громади;
- визначення шляху, який би забезпечив свою власну життєдіяльність у відповідному зовнішньому середовищі;
- знаходження способів унеможливлення проявів, які визнані як чужі та такі, що загрожують життєдіяльності спільноти.

Філософська сутність “громадівської” самосвідомості криється у способі встановлення комунікації між особистістю та спільнотою. Така комунікація будується на основі традиційного для українського світогляду конкретного православного ідеалізму (Г. С. Сковорода, П. Д. Юркевич, Б. П. Вишеславцев). З точки зору вказаної світоглядної традиції сутнісна політична трансформація відбувається у формі свідомих дій окремих особистостей, які на трансцендентному рівні досягають найвищого рівня самосвідомості [4]. Трансцендентний рівень спілкування досягається “серцем” (термін Д. Чижевського). “Серце” у контексті конкретного православного ідеалізму – це утаємничена глибинна безсмертна сутність особистості, у якій відображається її індивідуальність, яка є джерелом специфічних для цієї особистості думок та відповідно до них дій.

Усвідомлення індивідом власної природної духовної специфіки є початком найбільш важливого для нього процесу особистісного вибору. Мається на увазі вибір сфери спілкування, професії, місця в суспільстві тощо. Такий спосіб: від визначального духовного до земного конкретного є єдино правильним способом формування самосвідомості особистості, котра виражає усвідомлення людиною своєї єдності зі світом, розуміння “самості” (власної неповторності), визначення та здобуття соціального статусу, формування життєвих принципів та інтересів. Самопізнання та самовдосконалення, активна професійна та суспільна діяльність, відчуття гармонії та злагоди зі світом приносять особистості “щастя” (у розумінні Г.Сковороди). Така людина є частиною тієї частки суспільства, котра його тримає у злагоді, котра є запорукою стабільності, стійкості, сталості.

Формування у правильний спосіб самосвідомості членів суспільства вирішує його гострі проблеми. Серед них – соціальна та економічна нерівність, заміна неефективних систем управління, суспільне непорозуміння та ненависть. Отже, визначальне, головне та вкрай необхідне для особи є реальне та повне здійснення процесу формування самосвідомості. Ось так виразно, точно та витончено Б. Вишеславцев описує процес приходу людини до своєї внутрішньої сутності, до свого “серця”: “Знайти цю свою вічність, означає знайти своє справжнє “Я”, поринути у глибину власного серця. І це вдається небагатьом, та, переш за все, переживається як почуття глибокого подиву, ніби нового духовного народження або зцілення від природженої сліпоти” [4, с. 96].

Таким чином, носіями “громадівської” самосвідомості є духовні лідери нації, які діють за “серцем”, “самістю”.

Повертаючись до проблеми забезпечення сталого розвитку суспільства, поставимо питання: яким чином люди об’єднуються один з одним, у який спосіб здійснюється соціальна комунікація, що є основою для соціальної інтеграції?

Соціальна комунікація є процес людської взаємодії у світі. Взаємодії особистостей, соціальних груп етносів. Принципова можливість взаємодії зумовлюється порозумінням та конструктивною позицією учасників комунікації. Сутнісне значення взаємодії вимірюється метою, яку перед собою ставлять комунікатори. Філософський зміст соціальної комунікації визначили антропологія, біхевіоризм, лінгвістична філософія, прагматизм, психоаналіз, трансцендентальна феноменологія, екзистенціалізм. Розрізняється зовнішня та внутрішня комунікація. Орієнтація виключно на зовнішню у процесі формування світогляду призводить до замкненості та самотності особистості, котрі долаються тільки комунікацією внутрішньою, котра, здійснюючись вільно, торкається питань внутрішніх духовних сенсів конкретної особистості.

Висновки. Отже, надаємо логічне визначення, яке є метою цього дослідження. Українська “громадівська” самосвідомість” – відтворення дійсності духовними лідерами з метою сталого розвитку української нації.

Функції: ідентифікаційна, інтегративна, комунікативна функції соціальної трансформації та соціальної мобільності.

Визначені нами філософський зміст і функції громадівської самосвідомості надають можливості для визначення принципів реформування політичної системи України.

Так, у вищому законодавчому органі має бути представлений виключно представник відповідної місцевої громади. Тому потрібно

міняти виборче законодавство у формі переходу виключно до мажоритарної системи виборів з висуванням кандидатів від трудових колективів і громадських організацій. Вимога до кандидатів: чесність, перевірка декларацій доходів та витрат, обов'язкове проживання тривалий період на території виборчого округу. Призначення керівників територіальних підрозділів здійснюється при узгодженні з місцевими громадами.

У розробці цих та інших шляхів модернізації суспільно-політичної системи України на основі “громадівської” самосвідомості ми бачимо перспективи дальших актуальних досліджень.

Література

1. Артюх В. Тяглисть історії й історія тяглості: українська філософсько-історична думка першої половини ХХ століття: монографія / В. О. Артюх. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 266 с.
2. Батанов О. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні / О. Батанов. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2001. – 260 с.
3. Бойчук А. Концепція правової та політичної самостійності України в науковій спадщині І. Франка / А. Бойчук // Актуальні проблеми історико-правової науки. – 2009. – № 2. – С. 238–241.
4. Вишеславцев Б. П. Вечное в русской философии. Издательство имени А.П.Чехова Нью-Йорк, 1955. – 296 с.
5. Гордієнко М. Сутність та основні засади концепції української державності В'ячеслава Липинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. політ. наук : спец. 23.00.01. “Теорія та історія політичної науки” / М. Г. Гордієнко. – К., 1999. – 20 с.
6. Горинь Г. Роль громади у формуванні особи (історичний досвід українців) / Г. Горинь // Народознавчі зошити. – 2008. – № 3–4. – С. 440–444.
7. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1, А – Г / укл. : Р. В. Болдтрев та ін. – 632 с.
8. Кармазіна М. Ідея державності в українській політичній думці (кінець ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра політ. наук : спец. 23.00.01 “Політичні інститути та процеси” / М. С. Кармазіна. – К., 1999. – 36 с.
9. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К. : Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. – 72 с.
10. Політологічний словник / за ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К. : МАУП, 2005. – 792 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол. : В. І. Шинкарук (голова). – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

Отримано 01.10.2014

Summary

Tulyakov Oleg. Philosophical content and functions of Ukrainian sodality self-awareness.

In the article stated effectiveness and perspectivity of sodality for Ukrainian nation. In order to determine the theoretical model of sustainable development of modern Ukraine a new term “Ukrainian sodality self-awareness” is proposed. On the ideological basis of the traditional Ukrainian Orthodox worldview specific idealism is given a reasonable definition of the term through the study of essential features. The author defines the functions of Ukrainian sodality self-awareness.

Keywords: *sodality, Ukrainian sodality self-awareness, spiritual leader, essential features, function.*